

P. Dirkse is als conservator verbonden aan het Catharijneconvent; als zodanig is hij uitstekend op de hoogte van kerkelijke kunst en de interieurs van 17de eeuwse staties. In zijn lezing schetst hij een beeld van met name de Utrechtse staties en hun pastoors, waarbij hij vooral gebruik zal maken van afbeeldingen van schilderijen die uit de staties afkomstig zijn.

Na deze twee lezingen zal de heer Van Berlicum, evenals de heer Dirkse lid van het bestuur van de Stichting Restauratiefonds Gertrudiskapel, een korte toelichting geven over het doel en het functioneren van deze stichting.

Agenda

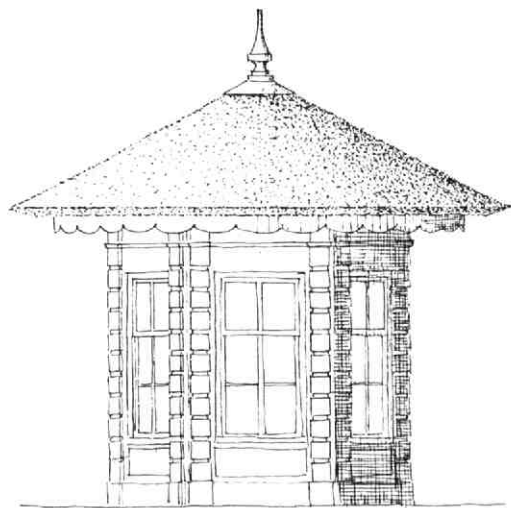
Dinsdag 24 maart 1992. Lezingen-avond 'Kleur in de Gertrudis' door A.F.E. Kipp en '17de Eeuwse Utrechtse staties en hun pastoors' door P. Dirkse. Plaats: Gemeentelijke Muziekschool, Domplein 4, Utrecht. Aanvang: 20.00 uur. Toegang: leden gratis, niet-leden f 2,50.

Zondag 12 april 1992. Stadswandeling 'Markt in Middeleeuws Utrecht' o.l.v. drs. Kaj van Vliet. Vertrek: 13.00 uur vanaf de Maartensbrug (bij de Lichtegaard). Deelname: leden gratis, niet-leden f 2,50. Opgeven bij: A.M. Reijmers, Makassarstraat 1 bis, 3531 VJ Utrecht.

Woensdag 3 juni 1992. Voorjaarsledenvergadering Vereniging Oud-Utrecht. Plaats: Gemeentelijke Muziekschool, Domplein 4, Utrecht. Aanvang: 19.30 uur.

T/m 23 juni 1992. 'Knappe Koppen'. Tentoonstelling over zes Utrechtse hoogleraren, o.a. prof. F.C. Donders en prof. G. Heymans. Universiteitsmuseum, Biltstraat 166, Utrecht.

De theekoepel 't Oog in 't Al

De Vechtstreek ontleent een deel van haar charme aan de theekoepels. De beste plaats van een theekoepel is daar waar de buitenplaats en het omringende landschap goed zichtbaar zijn.

In de glorie tijd van de buitenplaatsen was het theehuisje, of lusthuisje zoals het in de 18de eeuw genoemd werd, een toevluchtsoord voor de bewoners van het huis. Men voerde er besprekingen, maakte muziek of trok zich er terug. De zitruimte was vaak uitgerust met hoekkasten en een fonteintje. Door de hooggeplaatste vensters kon men goed uitkijken zonder gezien te worden. Onder het gebouwtje bevond zich soms een keldertje om voorraden op te slaan.

De belangrijkste vormen van theekoepels zijn de rechthoek, het vierkant, de zeshoek en de achthoek. De daken hebben meestal een tent-, koepel- of zadelvorm. Afhankelijk van de rijkdom van de opdrachtgever werd er veel of weinig aandacht besteed aan de versiering. De meeste theekoepels

zijn in hoeken van buitens gelegen, aan de weg, aan het water of in de tuin. Zij fungeerden daar als uitkijkpost of als markering. Van hieruit had de trotse bezitter zowel zicht op zijn eigen bezittingen als op de omringende natuur. Ook moest de koepel goed zichtbaar zijn voor voorbijgangers. Het was immers een statussymbool voor de Amsterdamse en Utrechtse kooplieden.

Rond 1700 lagen met name in de Vechtstreek, het Gooi en het Kennemerland buitenverblijven al dan niet met theekoepel.

Tuinaanleg en theekoepels

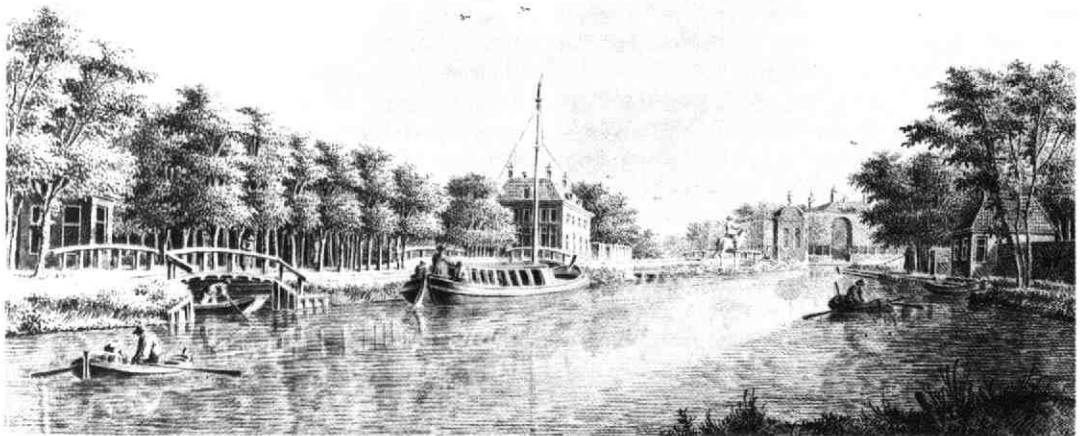
De tijd waarin de tuin en het huis van Oog in Al werden aangelegd was het tijdperk van de hoogbarok (1650-1750).

Het buiten werd in 1664 gebouwd op initiatief van de befaamde jonker Everard Meyster (bekend door de Amersfoortse kei), tevens dichter en raadslid. Hij maakte glorieuze plannen "om Utrecht op zijn grootst en sterkst te vergrooten". Eveneens bezat hij een huis aan de Keistraat, "De Krakeling".

De tuinen in die tijd werden aangelegd in de barokstijl en weerspiegelde de aard van de Nederlander: rechtlijnig, overzichtelijk, deugdzaam en

met zin voor burgerlijkheid en geborgenheid. De tuin kende een hoofdruimte met parterres en nevenruimten, waaronder een omheinde boomgaard, een moestuin, een doolhof, grotten en een berceau¹.

Er was ook een ruime zeskante stenen theekoepel bij, waarvan de wanden waren behangen en die van een schoorsteen was voorzien. Tevens was de tuin voorzien van een ruime tuinmanswoning, een koetshuis, een menagerie, een tempel en een bad, een schuit- of jachthuis, een perziken- en druivenkas. Na de strakke stijl van de Hoogbarok kwamen de landschappelijke tuinen in opmars. Zowel door het terrein als door de beplanting werd een golvende beweging gesuggereerd. Men beweerde wel dat men voor de aanleg van een formele, geometrische tuin een meetlat en een passer nodig heeft en voor de aanleg van de landschappelijke tuin (ook wel Engelse parken genoemd) alleen maar een dronken tuinman, want 'rien n'est plus facile que de dessiner un parc anglais, on n'a qu'a enivrer son jardinier et à suivre sa trace' (niets is gemakkelijker dan een Engelse tuin te ontwerpen, men hoeft slechts zijn tuinman dronken te voeren en zijn spoor te volgen).

Gezicht op de Leidsche Rijn met (op de achtergrond) de buitenplaats Oog in Al, ca. 1780. Gewassen tekening in penseel en grijze inkt van Th. Verrijck. G.A.U. Top.-Hist. Atlas.

In de jaren twintig is de tuin door de architecten Van de Gon en Doorenbos in een landschappelijke stijl omgevormd. Het landgoed werd in 1918 door de gemeente Utrecht aangekocht. Het gedeelte dat eertijds sier- en moestuin van de buitenplaats was, werd herschapen in een wandelpark. De overige gronden van het terrein, groot 19.7039 ha, werden als bouwterrein geëxploiteerd. De herschepping van het park werd aangevat als werkgelegenheidsproject in de winter van 1920/21. Zo begon de stadwijk Oog in Al geleidelijk vorm aan te nemen.

Tussen Kanaaldijk en park loopt de Vleutense Wetering, die, toen het Merwedekanaal gegraven is, door middel van een schutsluisje met de Oudenrijn verbonden werd. Op het snijpunt van deze wateren tekenen zich daar, tegen het groen van het wandelpark, het sluiswachtershuis en de theekoepel af als baken en vuurtoren.

In de 17de eeuw, de tijd van Everard Meyster, werd de bezoeker van het terrein verwelkomd met de volgende vermaning:

'Op uytlslytingh deze plaats werd voor altoos verboden

Aen jongh' en oude maets, Te quetsen struyck noch zooden.

Hiermeen doold om den berrich heen,

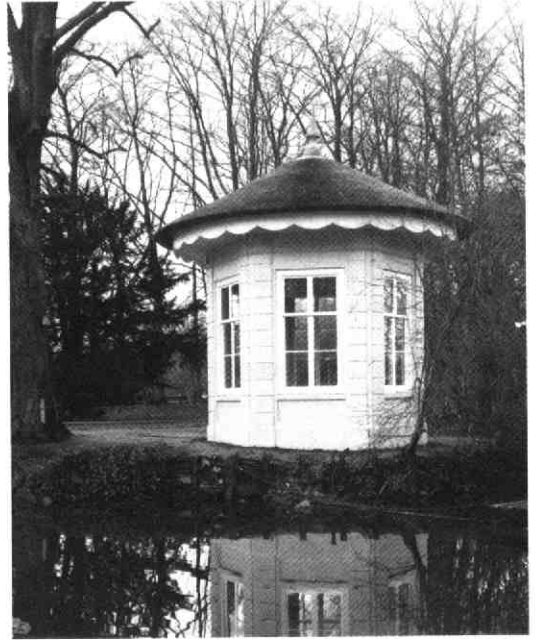
Weest vrolijck en zeght dit iedereen,

Dat is, zwijch het niet aan wie dit ziet. E.M.

Op de tekening van Dirk Verrijck uit 1780 kan men de theekoepel, gezien vanuit het zuiden, gaande in de richting van de stad, duidelijk waarnemen. Als men nauwkeurig kijkt, ziet men op de kruin van de koepel het beeld van Everard Meyster staan: een mannetje met verrekijker, dat tuurt in de richting van de stad.

De koepel heeft door de eeuwen heen de tand des tijds doorstaan, zij het met moeite. Tot in erbarmelijke staat vervallen, werd rond 1970 een schitterend ontwerp gelanceerd om het lusthuis in volle luister te herstellen. Dit plan was echter te pompeus en te kostbaar om verwezenlijkt te worden.

In 1988 werd een haalbaar plan voor de restauratie van de koepel gepresenteerd, dat daarna ook is gerealiseerd. Hierin bleef de oorspronkelijke zeskante vorm gehandhaafd. De muren werden in metselwerk uitgevoerd, met in- en uitspringenen, de zg. geblokte pilasters. Het koepeldak werd voorzien van dekking met riet van eerste kwaliteit, met als randversiering de specifieke Utrechtse schulprand. De top van het dak is

De gerestaureerde theekoepel. Foto: Gemeentelijke Fotodienst Utrecht

versierd met een pinakel². De vensters zijn voorzien van theeramens. Qua uiterlijke vorm vertoont de koepel veel overeenkomsten met die van Goudestein te Maarssen.

De voltooiing van de restauratie van de koepel werd op 2 december 1988 feestelijk gevierd in aanwezigheid van de wethouder van Monumentenzorg, de heer W.P.C. van Willigenburg en mevrouw W. Hol, directeur van de gemeentelijke openbare bibliotheek Utrecht³. Het plan is om het gebouwtje als voorleesruimte te bestemmen. Daartoe zal een deel van het budget van de bibliotheek worden bestemd, zodat het interieur een gezellige en praktische aankleding kan krijgen. Bovenin de koepel is aan de binnenzijde een inscriptie aangebracht van de Belgische romanschrijver, journalist en sinds kort ook jeugdboekenauteur, Geert van Istendael:

'In Oog in Al zijn alle zonnescermen, vertrouwd en blij, Oranje en Wit. Thee wordt gedronken op terrassen, radio's klinken, lanen zijn beschaudwd, kinderen spelen; Utrecht bestond uit zomerdagen en nooit, nooit wist ik van mijn mama, gingen ze voorbij. Dat ingetogen Utrecht gaf me taal, leerde me baksteen tegen baksteen zeggen'. (Fragment uit: De dichter komt terug in Utrecht).

Zijn er plannen om van het buiten weer een thee-
huis te maken?

Dit filiaal van de Utrechtse Openbare Bibliotheek
is vanwege bezuinigingsvoorstellen al herhaalde
malen bedreigd met sluiting. Maar Oog in Al is
een wijk met een hoog ontwikkelingsniveau, en,
zoals een autochtoon me vertelde, als dat nodig
is zeer actief als het om aktievoeren gaat. Want
als Oog in Al'ers wakker worden, worden ze ook
goed wakker!

J.M.M. Marsman
Duiven

Noten

1. Berceau = loofgang, pad overhuifd door
aan weerskanten zware bomen of heesters
2. pinakel = klein torentje in gotische stijl ter
versiering op steunberen
3. Theekoepel Roozendaal aan de Vechtdijk is
onlangs gerestaureerd evenals de koepel aan de
Socrateslaan

Literatuur:

Hans Nieuwenhuis, **Stijlhuizen**. Zwolle, 1981.
Stichting Commissie voor de Vechtstreek en
het Oostelijk en Westelijk plassengebied, **Thee-
koepels in de Vechtstreek en 's-Graveland**.
Naarden, 1980.

A.M. Hulkenberg, **Gezichten langs de Oude
Rijn**. Alphen aan de Rijn, 1986.

C.C.S. Wilmer, **Buitens binnen Utrecht**.
Vianen, 1982.

Diane Hamer en Wim Meulenkamp, **De dolle
jonker: leven en werken van Everard Meys-
ter**. Amersfoort, 1987.

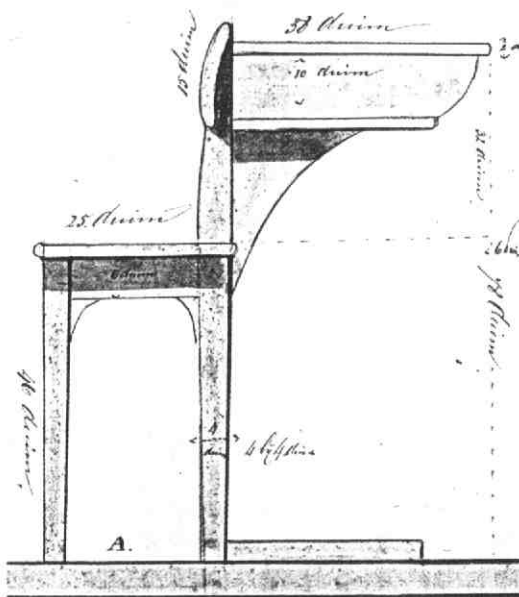
Delftse universitaire pers, **Buitenplaatsen
langs de Vliet en omgeving**. 1988.

Utrechts Dagblad 27 augustus 1929, **Een
park dat zeer bewonderd wordt**.

Maandblad Oud-Utrecht maart 1987, **Oog in
Al: het huis en zijn bewoners**.

Dienst Bouwen en Wonen gemeente Utrecht,
Bestek theekoepel Oog in Al.

Trouw 16 juni 1991, **Holland-België hangt
me reuze de keel uit**.

De bestuurders van de Marnixstichting lieten zelf
banken ontwerpen.

Berichten

Het gebeurt maar zelden dat de redactie een jubi-
leumboekje van een school in handen valt. Henk
Reinders schreef in opdracht van de Marnixstich-
ting het boekje met de hooggestemde titel *Met
het oog op de Heer. 150 Jaar Marnixstichting*
(Bunnik, Reinders, 1991. Prijs f 12,95). C.W.J. Ba-
ron van Boetzelaer en Mr. A.J. van Beeck Cal-
koen, de één uit de adellijke en de ander uit de
universitaire elite, waren de initiatiefnemers tot
het geven van onderwijs aan arme kleuters. Een
vermaarde figuur in het Utrechtse schoolwereldje
was meester H.J. van Lummel van de school aan
de Springweg (1848-1877). In Oog in Al kennen
we inmiddels sedert 1946 de 2e Marnixschool en
aan de Van Bijkershoeklaan de 3e in de reeks en
wel vanaf 1962. Een nauwkeurig relaas over een
solide christelijke instelling in de stad, still going
strong.

v.S.